

1. מגן אברהם סימן קנו

אם שמע דין ונראה לו שהלכה כך מותר לאמרו בשם אדם גדול כי היכי דליקבלי מיניה [עירובין דף נ"א ופסחים דף קי"ב] ובסוף מסכת כלה איתא האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק וכ"ה בברכות דף כ"ז ע"ש בתר"י וצ"ע, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו [נדרים פ"ק],

2. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיב עמוד א

חמשה דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו: רבי, למדני תורה. אמר: איני מלמדך. אמר לו: אם אין אתה מלמדני - אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות. אמר לו: בני, יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמר לו: ומי בסכנה? והלא עגל בסכנה. אמר לו: אם בקשת ליחנק - היתלה באילן גדול...

3. רש"י מסכת פסחים דף קיב עמוד א

אם בקשת ליחנק - לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך.

היתלה באילן גדול - אמור בשם אדם גדול.

4. רבינו חננאל מסכת פסחים דף קיב עמוד א

.. ליחנק התלה באילן גדול. פ"א אם רצית לשאול בדבר איסור שאל חכם גדול ועשה כהוראתו

5. רשב"ם מסכת פסחים דף קיב עמוד א

ואם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול. לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך. ומשום דנקט לישנא דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו:

פ"א אם רצית
לשאול בדבר
איסור כלומר
שאתה צריך
לדון דין תמור
בדין שאל לחכי
גדול ועשה
כהוראתו. ערוך
ערך חנק
ס"א משום
דנקט לישנא
דחניקה באילן
נקט לישנא
דחניקה. ח"מ :

6. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ה

ח... וכל תלמיד שמוזל דבר מכל פבד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישאאל:

ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבנו כך וכך. וכל זמן שמוזל שמועה בפניו אומר לו כך למדתנו רבנו. ואל יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו.

בית יוסף יורה דעה סימן רמב

כד ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו וכו'. בפרק תפלת השחר (שם) האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ופירש הרא"ש (סי' ה) דבר שלא שמע מפי רבו ואמרו מפי רבו. והרמב"ם כתב בפרק ה' מהלכות ת"ת (שם) ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו. וכ"כ רבינו. ונראה שסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא

שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו:

7. דברי תמודות מסכת ברכות פרק ד (תוס יום טוב)

(כד) ואמרו מפי רבו. והרמב"ם כתב ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו וכ"כ הטור ופ"א הב"י משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו ע"כ והטעם שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא ונמצא שמתגנה ע"י ומפני כן הקפידו ואמרו בפ' ע"פ ד' קי"ב אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול:

8. משנה מסכת אבות פרק ה משנה ז

שְׁבָעָה דְּבָרִים בְּגִלְמָה וְשְׁבָעָה בְּחֶכְמָה. חֶכְמָה אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּפָנָי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחֶכְמָה וּבְמַנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהַשִּׁיב, שׂוֹאֵל פְּעֻנְיָן וּמְשִׁיב פְּהֵלְכָה, וְאוֹמֵר עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מָה שֶׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדֵה עַל הָאֲמָת. וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגִלְמָה:

9. תוספות יום טוב מסכת אבות פרק ה משנה ז

ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי - פי' הר"ב אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כך שמעתי מרבתי. ותמיהני דזו מדת כל אדם שלא לשקר. כל שכן בפסק דין שיתלה עצמו באילן גדול ואולי השומעים יסמכו עליו מפני ששמעו שזה קבל כך. ונמצא מכשיל הרבים שאפשר שאין הדין כך. גם הראיה שהביא מאנשי חרן אינו ענין לנדון זה כלל. והרמב"ם פי' ולא יתפאר במה שלא ידע והוא אמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ע"כ. ועל זה יצדק ראיית אנשי חרן שאם בדרך ארץ הוא כך. ק"ו בעניני חכמה ותורה:

10. מחצית השקל אורח חיים סימן קנו

וכן הוא בברכות דף כ"ז עיין שם בתלמידי רבינו יונה. ר"ל, דבגמרא איתא הלשון האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, והיה אפשר לומר שלא יאמר דין מדעת עצמו כי אם מה שקיבל מפי רבו, וכאשר התנהג ר' אליעזר שלא אמר מעולם דבר שלא שמע מפי רבו וכדאיתא בסוכה [כו, ב]. ואף שפירוש זה ודאי אינו אמת, ניהו דר' אליעזר התנהג כן ממידת חסידות, ואיך יאמרו על זה שגורם לשכינה כו', והלא רוב התנאים והאמוראים לא התנהגו כן. וניחא ליה למ"א לציין לעיין בתלמידי רבינו יונה שהוא כתב להדיא וז"ל, שלא שמע ממנו ואומר אותו משמו, עכ"ל. אולם הרמב"ם [תלמוד תורה ה, ט] והטור [יו"ד סימן רמב קעד, א] כתבו ולא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו, ופירש הרב ב"י [שם ד"ה ולא] משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סוברים השומעים שמרבו שמעו (והיינו דוקא בימיהם, אבל בזמנינו כל מה שאומרים סתם הוא משם עצמו, וא"כ בזמן הזה אם שמע דבר מרבו אסור לאומרו סתם, כן כתב ש"ך ביו"ד סימן רמ"ב ס"ק מ"ג), ואם לא שמעו מפיו צריך להודיע מפי מי שמעו. וכתב בספר לחם חמודות [דברי חמודות, ברכות] פרק תפלת השחר ס"ק כ"ד שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא ונמצא שרבו מתגנה על ידו. וסיים הל"ח וז"ל, ומפני כן לא הקפידו, ואמרינן פרק ערבי פסחים דף קי"ב אם בקשת להחנק היתלה באילן גדול, עכ"ל. ואפשר שכוונתו כיון דהטעם שמא יפקפקו בדבר ויהיה גנאי לרבו, א"כ אם יודע שהדבר ההוא דבר ברור ואין בו לפקפק ודאי או שיוודע ברבו שאינו מקפיד בכזה אם כוונתו לשם שמים כי היכי דלקבלו מיניה מותר, וכהאי גוונא מיירי בפרק ערבי פסחים:

11. פירוש רבינו יונה על אבות פרק ה משנה ז

ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי - מה שלא שמע מפי רבו אומר לא שמעתי מרבתי ואם יש אליו סברא בדבר אומר אבל כך יראה לי. וזה הדבר הוא מן המדות הטובות אשר לא ישיג בה הגולם:

12. ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ה משנה ז

ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי - אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כך שמעתי מרבתי.

13. רבי מתתיה היצהרי על אבות פרק ה משנה ז

על מה שלא שמע אומר לא שמעתי. אבל יאמר זה יראה לי, לא שיהא תולה סברתו ברבו כדי שיאמינוהו. וגדולה מזו אמרו בפרק הישן (סוכה כח ע"א) על רבן יוחנן בן זכאי ור' אליעזר תלמידו שמעולם לא אמרו דבר שלא שמעו מפי רבם, והיא ממעלת המדות.

14. תפארת ישראל - בועז מסכת אבות פרק ה אות ב

(ב) והר"ב כ' דה"פ דכשפוסק הדין מסברא לא יאמר כך שמעתי מרבי' ונתקשה עליו רתוי"ט, הרי בל"ז אסור לשקר, מכ"ש כשפוסק דין, הרי אפשר שיש סתירה לסברתו ונמצא מכשיל הרבים, עכ"ל. ולפע"ד ק' איפכא, דהרי התירו פרושים הדבר, ואדרבה יעצו לעשות כן, וכדאמרינן (פסחים קי"ב א') אם תרצה להחנק, התלה באילן גדול. ואת"ל התם ר"ל שילמוד לפני רב גדול

ויאמר שמועותיו משמו כמ"ש רשב"ם, התם. עכ"פ ק"ל הרי רב פפא אמר בשם רבא דהלכה כב"ה, אף דידע שלא אמר כן (כברכות דמ"ג ב'). וא"כ ק' לר"ב שכתב שאין זה מדת חכם, וכ"ש לרתי"ט שכתב דאיסורא נמי איכא. אמנם נ"ל דבל"ז ק"ל היכא הוה רב פפא רשאי לעשות כן, הרי אמרינן (ברכות כ"ז ב') דכל האומר דבר בשם רבו מה שלא שמע ממנו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ואת"ל משום כיסופא שלא יתבייש על מה שעשה ולא אדעתיה, שרי לעשות כן, דהרי גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה (כברכות די"ט ב'). עכ"פ ק"ל מהך דאפכוה ושדרוה קמיה דרב, ואמרו סברת קרנא כאילו אמרה שמואל (כקידושין דמ"ד ב'). ואת"ל התם רק לשעה עשו כן כדי לבחון דעתו, ורצו להודיעו בטר הכי מאן אמרה. עכ"פ ק"ל משמואל דאמר מלתא דרבי בשם רבנו, מדהוה ס"ל דבהא הלכה כרבי (פסחים כ"ז א'). ואת"ל כיון דהזכיר שם רבנו, והרי רבי נמי בכלל רבנו, וכיון דקיי"ל כוותיה שרי לכנותך כך*) כדאשכחנא כמה זמנין דנקיט רבי גופיה מלתא דיחיד בשם חכמים כי היכא דליקו כוותיה. עכ"פ ק"ל ממ"ד (חולין קי"א ב'), דשמואל אמר לר"א מלתא בשם רב, ורב לא אמרה (עי' מ"ש עדיות פ"ד סי' נ"ד). ונ"ל כיון דעיקר הטעם דאסור לומר כן, הוא משום דשמא יש לפקפק על דבר זה שאומר ונמצא מבזה רבו (כמ"ש בדברי חמודות ברכות פ"ד אות כ"ד). א"כ כשברור לו שהלכה כן, שרי לומר בשם רבו כדי ליתן חיזוק להדבר. וכ"כ באומר בשם איש גדול שאינו רבו, ויש לו שום צורך בדבר, אפילו אין ברור לו שכן הלכה, שרי, דאע"ג דעי"ז אפשר שיפחת כבוד חבירו, והרי אסור להתכבד בקלון חבירו. אפ"ה רק ספק גרמא בעלמא הוא ושרי. ודו"ק]:

15. מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ה משנה ז

ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי שאם יש לו סברא בדבר לא יתלה אותה בשמועה מרביתו, וכבר אמרו במסכת דרך ארץ ובפרק תפלת השחר [ברכות כז ב'], שהאומר דבר שלא שמע מפי רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. וכן משה רבינו ע"ה אמר לאותן טמאים, זו לא שמעתי [ספרי בהעלותך פ"ק י]. וכן לבנות צלפחד, אעפ"י שמתחילה היה מדבר עמהן דרך סברא, כשסלקוהו בטענותיהם, אמר לא שמעתי, כמו שנזכר בספרי [בהעלותך פ"ק סח ד"ה למה נגרע]. וכן כשאמרו לרבי אליעזר, כל דבריך אינם אלא מפי השמועה, אמר להם, מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי, כמו שהוא מוזכר ביומא [סו ב] פרק שני שעירי ובסוכה [כח א] פרק הישן. וכן בכריתות [כז א], אמרו לרבי עקיבא, רבי אליעזר ורבי יהושע, זו לא שמענו אבל שמענו, בפרק אמרו לו. ובפרק תשיעי ממסכת נגעים [מ"ג] אמר רבי אליעזר לא שמעתי, וכן שם בפרק י"א [מ"ז]. ובפרק שמנה שרצים [שבת קח ב] א"ר יהודה לרבין, זו לא שמעתי. וכן א"ר חנינא לריש לקיש בפרק אלו קשרים [שבת קיד א]. ובאבות דרבי נתן [נו"ב פ"מ ד"ה ועל שהוא] למדו זה מאנשי חרן, כשאמר להם יעקב 'השלום לו', אמרו לו 'שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן' [ע"פ בראשית כט ו]. כלומר, זה אנו יודעים, ואם תשאל יותר, רחל בתו תגיד לך, כי לא ידענו יותר. ובמסכת דרך ארץ [זוטא פ"ג ד"ה תן דעתך] אמרו, והביאוה בראשון מברכות [ד א], למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. והגולם הוא הפך, כשיש לו סברא בדבר אומר ששמעה מרביתו, כדי שיקבלוה ממנו. וכן החכם, מודה על האמת. פירש רבינו משה ז"ל [ד"ה ולא יטעון], שאפילו יש בידו טענות ויכול להתעקש להעמיד דבריו, יודה על האמת. וכמו שאמרו בגמרא בפרק נערה שנתפתה [כתובות מב ב], יכילנא לשנויי הכי, מיהו שנוייה דחיקא לא בעינא לשנויי. ודבר זה למדנו ממה רבינו ע"ה, כשסלקו אהרן ואמר לו, אם שמעת בקדשי שעה, נקל בקדשי דורות, מיד וישמע משה וייטב בעיניו, הודה ולא בוש, כמו שנזכר בזבחים [קא א] פרק טבול יום, לא בוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי. וכן אמרו באבות דרבי נתן [נו"ב פ"מ ד"ה ומודה על האמת]. וכן אמר הקדוש ברוך הוא, 'כן בנות צלפחד דוברות' [במדבר כז ז], 'כן מטה בני יוסף דוברים' [שם לו ה]. וכן הקדוש ברוך הוא הודה ואמר, 'סלחתי כדבריך' [שם יד כ]. וכן אמר משה, 'עמדו ואשמעה' [במדבר ט ח], ולא בוש לומר לא שמעתי. ובפרק השולח [גיטין מא ב] שנינו, חזרו בית הלל להורות כבית שמאי. וכן בפרק האשה שלום [יבמות קטז ב], חזרו בית הלל להורות כבית שמאי. ובתשיעי ממסכת כלים [פ"ט מ"ב]

וברביעי ממסכת אהלות [פ"ה מ"ג] ובעדיות [פ"א משנה יב], מנו ארבעה דברים שחזרו בית הלל להורות כבית שמאי, ויש אחרים שלא מנו שם אלא שהם בכללם. וכן באחרון מתענית [כו א], חזר רבי עקיבא להיות שונה כדברי בן עזאי. ובפרק השוחט [חולין לב א], הודה רבי עקיבא לרבי ישבב. ובפרק העור והרוטב [חולין קכח א], חזר רבי עקיבא להיות שונה כדברי רבי יהודה, אעפ"י שהיה תלמידו. ובזבחים [צב ב] פרק דם חטאת, אמר רבא דברים שאמרתי בפניכם טעות הם בידי. וכן בפרק יש נוחלין [ב"ב קכז א] ובפרק תינוקת [נדה סח א] ובפרק מבוין [ערובין קד א] ובפרק אלו טרפות [חולין נו א] ובפרק במה אשה [שבת סג ב]. ובפרק האומר בקדושין [סו ב] ובראשון מזבחים [יג א], אמר רבי טרפון לרבי עקיבא, הפורש ממך כפורש מחייו, שהודה לדבריו, וכן בספרי [בהעלותך פיסקא עה ד"ה הכהנים]. והגולם הוא הפך זה, שהוא מחזיק בדבריו ואפילו הם טעות ויודע בעצמו שטעה, כדי שלא יאמרו עליו שטועה היה, ועל כן אמר התנא, וחלופיהן בגולם. כלומר, חילוף הדברים שהם בחכם, הם בגולם.

16. נופת צופים

ונראה ליישב, דדוקא כשהתלמיד גופא הוי גברא רבה והיינו אדם גדול הוא דמותר לו לומר דבר "בשם רבו" ואף על פי שלא קיבלו ממנו, שכן בודאי יכוון לאמיתה של תורה מתוך "גדלותו", וזהו דאמר ר"ע לתלמידו רשב"י התלה "באילן גדול" דדוקא רשב"י דהיה גברא רבה ובבחינת "עיר וקדיש מן שמיא נחית" [דניאל ד'] (והוי ר"ת "שמעון" כש"כ בספה"ק) ע"כ יכל לומר דבר בשם רבו אף על פי שלא קיבלו ממנו, וכן גבי רבה בעובדא ביוהכ"פ ובעובדא עם ר' יוסף בשבת עם העירוב דאמר כן בשם רבו, דה"ט כנ"ל מדהיה "גברא רבה" ביותר ולכן הותר לו לעשות כן, אולם לא כן בתלמיד בעלמא שאינו בבחינת "אדם גדול" דאסור לו לעשות כן וע"ז אמר ר"א דכל האומר דבר וכו' ה"ה "גורם לשכינה שתסתלק מישראל", דיש לחוש שיורה שלא כהלכה ויפטור את החייב ויטהר את הטמא וכו' וכו', וא"כ לק"מ, והבן בס"ד.

17. ברכי יוסף יורה דעה סימן רמב

כט. אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקבלין אותה ממנו, אומרה משם רבו כדי שיקבלו ממנו, ואם אין ברור לו שהלכה היא אל יתלה ברבו. תשובות הגאונים כ"י סימן שכ"ד". ובפסחים דף קי"ב אמרו, אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול. וע"ש בפירוש"י ורשב"ם. ודוק". יז. חמדה גנוזה סי' ק"ב. מובא באוצר הגאונים ברכות בתשו' סי' קס"ה. יח. ע"ע בשירורי ברכה אות י"ד. ובמה שציינתי שם. [בברכות כ"ז ע"ב אי': "תניא רבי אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו כו' והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל". וכ' שם תלמידי ר' יונה "ר"ל שאומר משמו דבר שלא שמע מפיו". ולפירושם י"ל שמ"ש התלה באילן גדול כו', היינו בחכם אחר שאינו רבו, דאם אומר בשם רבו הוי חוצפה יתירה, כדמוכח התם דתני לה בהדי המתפלל אחורי רבו והנותן שלום לרבו. ע"ש. אבל הגאונים כ' להדיא דגם בשם רבו שרי. ומשמע שמפרשים שדוקא כשלא ברור לו אמיתות הדבר ורוצה שיקבלו ממנו ותולה ברבו, על זה אמרו גורם לשכינה כו', אבל אם ברור לו אמיתות הדבר מותר לתלות ברבו. ורבינו בכסא רחמים סוף מסכת כלה עמד בזה, והבי"ד ר' יונה, ושכן פי' הרא"ש, ושקרוב לזה פי' הרמב"ם בהל' ת"ת פ"ה, אבל לא העיר דד' הגאונים שהביא כאן אינם כן. וצ"ע. והנה לשון הרמב"ם שם הל' ט': "ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו". ונראה שמפרש דלא מבעיא דאין לו לומר בשם רבו מה שלא אמר, אלא אפי' בסתם אין לו לומר, דהשומעים יתלו השמועה ברבו, ולכן צריך להזכיר שם אומרו. ודוק. [ושו"ר שכ"פ ר"ד עראמא]. וא"כ נראה דגם ד' הרמב"ם הוא דלא כתשו' הגאונים דנן. ושו"ר שבמחזיק ברכה או"ח סי' קנ"ו אות ז' ובקו"א שם אות ז', עמד בזה רבינו, וכתב ליישב קו' המג"א מהש"ס דבמקו"א אמרו מותר כי היכי דלקבלו, ובמקו"א אמר גורם לשכינה כו', שבתלמיד חבר שהגיע להוראה הוא דשרי. ע"ש. וזה נמי דלא כהגאונים דנן. ודוק. וע"ע בככר לאדן בביאור על מסכת דרך ארץ זוטא ריש פ"ב. ועי' בתשו' הרמ"ע סוף סי' ה', מובא בגליון בברכות מ"ג ע"ב].